

การสำรวจและศึกษาภาพรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขต

ย่านเมืองเก่าเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย¹

Survey and Study of Important Cultural Resources in the District Area

Chiang Rai Old Town, Mueang District, Chiang Rai Province

นกรินทร์ น้ำใจดี²

Nakarin Namjaidee

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสำรวจแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย ที่ตั้งอยู่ในย่านถนนสิงห์ไคล ถนนอุตรกิจ ถนนธนาลัย ถนนบรรพปราการ ถนนพหลโยธิน (สายเดิม) ถนนศรีเกิด ถนนวิเศษเวียง ถนนรัตนาคเขต ถนนสุขสถิตย์ ถนนไตรรัตน์ และถนนงำเมือง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การลงภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเอกสารระบุความสำคัญคัดเลือกแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อนำไปจัดทำเป็นแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ผลของการศึกษาสามารถสรุปผลการสำรวจแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย แบ่งเป็น 7 กลุ่ม คือ 1) วัดและศาสนสถาน 2) กำแพงเมืองและคูเมือง 3) พิพิธภัณฑสถานและลานกลางเมือง 4) อาคารราชการและสถานศึกษา 5) อนุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน 6) แหล่งมรดกความทรงจำและแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น 7) ย่านวัฒนธรรม และย่านการค้า และนำข้อมูลที่ได้จัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการอนุรักษ์ทางกายภาพ เพื่อพัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตลอดจนนำไปใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวในเวศวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ย่านตัวเมืองเก่าเชียงราย ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

Abstract

This study is a qualitative research. By exploring the cultural resources in the old town of Chiang Rai Located in the street of Singha Klai Road, Uttakit Road, Thanalai Road, Banphaprakarn Road Phaholyothin Road (original line), Sri Kerd Road, Wiset Wiang Road, Rattana Road, Suk Sathit Road, Trairat Road, Ngamuang Road, collected data from the study, fieldwork documents, in-depth

¹ บทความดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยการศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเชียงราย จังหวัดเชียงราย

This article is a part of research for building mapped cultural resources in Chiang Rai old town area, Chiang Rai province

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการภูมิปัญญาและทรัพยากรทางวัฒนธรรม สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย Lecturer of Local Wisdom and Cultural Resource Management Program, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

interviews And bring the information to document the importance Select cultural resources to be used as a sheet for cultural resources.

The results of the study can summarize the results of the survey of cultural resources in the old town of Chiang Rai, divided into 7 groups as follows: 1) Temples and religions places 2) City walls and moats 3) Museums and city centers 4) Government buildings and educational institutions 5) Monuments and memorials 6) Heritage sites, memories and local wisdom 7) Cultural district and commercial districts And bring information that has mapped cultural resources To guide the planning of physical conservation To develop and improve to be a local learning center As well as being used for tourism and eco-culture benefits.

Keywords: Chiang Rai Old Town, Cultural Resources

บทนำ

พื้นที่ย่านถนนรัตนาลัย ถนนอุตรกิจ และพื้นที่โดยรอบย่านถนนรัตนาลัย ถนนอุตรกิจ จังหวัดเชียงราย ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367- พ.ศ. 2395) หรือ 27 ปี เป็นต้นมา ในฐานะย่านตัวเมือง ชุมชนการค้าสำคัญของเมือง บริเวณกลางเมืองเป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้านายเมืองเชียงราย และวัดสำคัญ ของจังหวัดเชียงราย จนกระทั่งในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2398 – พ.ศ. 2411) เป็นต้นมา สยามได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษและนานาประเทศ มีการเคลื่อนย้ายของผู้คนทั้งกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาเป็นแรงงาน และทำการค้าขาย นอกจากนั้นยังมีกลุ่มหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน กลุ่มเพรสไบเรียน (American Presbyterian Mission) ขึ้นมาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ โดยมี นายแพทย์วิลเลียม เอ บริกส์ (Dr. William A. Briggs) ศาสตราจารย์ผู้นำศาสนา เป็นผู้นำเทคโนโลยีตะวันตก ด้านการแพทย์ และการศึกษาขึ้นมาถ่ายทอดให้คนในเมืองเชียงราย มีบทบาทสำคัญในการวางผังเมืองเชียงรายใหม่ แบบตะวันตกในระยะต่อมา

ผลของการวางผังเมืองใหม่ทำให้เกิดการตัดถนนขึ้นใหม่หลายสาย คือ ถนนรัตนาลัย ถนนอุตรกิจ ถนนสิงห์ไคล และถนนบรรพปราการ ผลจากการตัดถนนและวางผังเมืองใหม่นี้เองส่งผลให้ย่านถนนรัตนาลัย ถนนอุตรกิจ เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่ของเมืองเชียงรายที่มีการขยายตัวด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการย้ายศูนย์ราชการออกไปอยู่ยังบริเวณด้านนอกเมืองเชียงราย ย่านรัตนาลัยและพื้นที่ต่อเนื่องจึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป ในปัจจุบันในเขตพื้นที่ย่านเมืองเก่าเชียงรายยังคงพบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งกลุ่มไทเขิน ไทใหญ่ จีนยูนนาน จีนโพ้นทะเล ปาทาน และ อินเดีย มีการรื้อถอนอาคารที่ทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในท้องถิ่น และที่เกี่ยวกับมรดกทางความทรงจำของคนในท้องถิ่นจำนวนมาก ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเนื่องด้วยขาดการจัดเก็บข้อมูลและระบุความสำคัญต่อท้องถิ่น

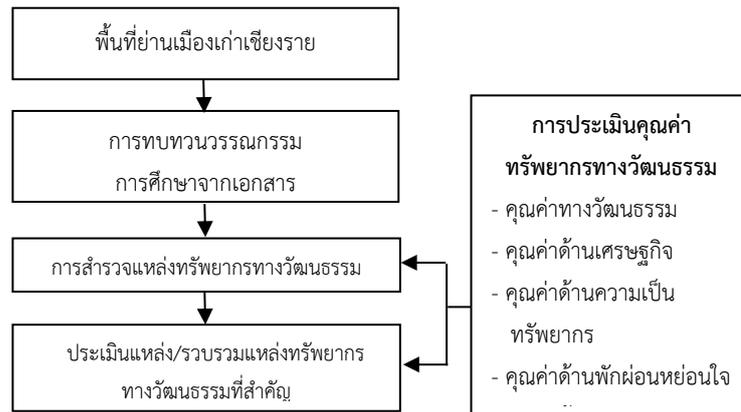
การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาที่ใช้กระบวนการสำรวจแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม และนำข้อมูลของการสำรวจไปจัดทำเป็นเอกสารระบุความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับเป็นแนวทางในการนำไปจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำหรับการเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปสู่การสงวนรักษากลุ่มอาคารที่สำคัญในเขตเมืองเก่าเชียงราย

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจและศึกษาภาพรวมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตย่านเมืองเก่าเชียงใหม่ โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันกับคนในพื้นที่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สำรวจและศึกษาภาพรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตย่านตัวเมืองเก่าเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อ การค้นหา การรักษาคุณค่า และได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับวางแผนและการป้องกัน โดยต้องมี ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมให้สมบูรณ์

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม สามารถสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Document Research) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาแนวคิดข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจในพื้นที่
2. การศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (Field Study) การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ การศึกษาภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนด้วยการรับฟังข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์ในท้องถิ่น และการสำรวจภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูล และจัดทำเอกสารระบุความสำคัญด้วยการใช้เกณฑ์ประยุกต์การพิจารณาคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัยตามแนวคิดของ (Feiden and Jakilehto, 1998 อ้างโดย Thanik, 2011) มีเกณฑ์ในการประเมินความสำคัญ 6 ประการ คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางการศึกษา คุณค่าเศรษฐกิจ คุณค่าด้านความเป็นทรัพยากร คุณค่าด้านการพักผ่อนหย่อนใจ และคุณค่าด้านความงาม
3. การสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่าง (In-depth Interview) เจ้าของแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ เพื่อให้ได้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมและความตื่นตัวของชาวบ้านด้วยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

4. วิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสำรวจทบทวนวรรณกรรม แนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของในเรื่องประวัติศาสตร์ และการจัดการทรัพยากร และข้อมูลที่ได้จากการจัดบันทึก ระหว่างการศึกษาภาคสนาม มาตรวจสอบความถูกต้อง และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขต เนื้อหา

5. การนำเสนอแนวทางการจัดการด้วยการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้สามารถตอบกรอบการศึกษาที่ตั้งไว้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอข้อมูลการศึกษาในเชิงพรรณนา (Description Analysis) เพื่ออธิบายสิ่งที่ได้ศึกษาประกอบเข้าไว้ด้วยกันให้เห็นความเชื่อมโยงของแนวคิด บทบาทความสำคัญของ แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย

สรุปผลการวิจัย

แบ่งผลการวิจัยเป็น 2 ส่วน 1) ผลสรุปภาพรวมอาคารและทรัพยากรทางวัฒนธรรมภาพรวมในย่านเมืองเก่าเชียงราย 2) แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย ดังนี้

1. ผลสรุปภาพรวมอาคาร กิจกรรม และทรัพยากรทางวัฒนธรรมภาพรวมในย่านเมืองเก่าเชียงราย

การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม ได้แก่ การสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือการเดินทางสำรวจภาคสนามในเป็นตารางสำรวจระบุที่ตั้งของอาคารสถานที่ ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม และนำข้อมูลมาจัดทำเป็นบัญชีรายการ (Using Checklist) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการนำไปประเมินและคัดเลือกแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย จากถนนจำนวน 11 สาย คือ ถนนสิงห์ไคล ถนนอุตรกิจ ถนนธนาลัย ถนนบรรพปราการ ถนนพหลโยธิน (สายเดิม) ถนนศรีเกิด ถนนวิเศษเวียง ถนนรัตนนาเขต ถนนสุขสถิตย์ ถนนไตรรัตน์ และถนนงำเมือง สามารถสรุปผลการสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรมภาพรวมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย จำนวน 981 แห่ง

2. แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในย่านเมืองเก่าเชียงราย

ภายหลังการสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรมภาพรวมในย่านเมืองเก่าเชียงราย จำนวน 981 แห่ง ผู้ศึกษาใช้เกณฑ์ประเมินคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย เพื่อคัดเลือกแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในย่านเมืองเก่าเชียงรายได้จำนวน 52 แห่ง โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ซึ่งขอยกตัวอย่างแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญกลุ่มละ 1 แห่ง ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมย่านเมืองเก่าเชียงราย
 ที่มา : นครินทร์ น้ำใจดี

2.1 กลุ่มศาสนสถาน : ในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย พบแหล่งที่มีความสำคัญทั้งหมด 12 แห่ง ประกอบด้วยศาสนสถานศาสนาพุทธ จำนวน 7 แห่ง ศาสนาคริสต์ จำนวน 7 แห่ง ศาสนาอิสลาม จำนวน 1 แห่ง ศาลเจ้าจีน จำนวน 2 แห่ง ซึ่งจะขอยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นถึงความสำคัญมา 1 แห่ง

ตารางที่ 1 แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านศาสนสถาน

ลำดับ	แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าเชียงราย
1	วัดกลางเวียง
2	วัดพระสิงห์
3	วัดมิ่งเมือง
4	วัดมุงเมือง
5	วัดศรีเกิด
6	วัดพระแก้ว
7	วัดงำเมือง (วัดงามเมือง)
8	คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย
9	คริสตจักรที่ 2 เชียงราย
10	ศาลเจ้าแซ่จึ้ง
11	ศาลเจ้ามูลนิธิสารณกุลเชียงรายและศาลเจ้าพ่อดอยทอง
12	มัสยิดดารุลอามานเชียงราย

ศาลเจ้าเก่ากาดหลวงเชียงราย (ศาลเจ้าแชอั้ง) : กลุ่มชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งรกรากในเขตย่านตัวเมืองเชียงรายเป็นกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลได้อพยพเข้ามาในเมืองเชียงรายภายหลังการเปิดวิ้งรถไฟสายเหนือมาถึงนครลำปางในปี พ.ศ. 2459 หลังจากเดินทางมาถึงสถานีรถไฟเมืองลำปางแล้วจึงโดยสารรถประจำทางเรียก “รถคอกหมู” จากตัวเมืองลำปางผ่านเมืองงาว เมืองพะเยา มาลงสถานีปลายทางในตัวเมืองเชียงรายบริเวณย่านประตูเชียงใหม่ เมื่ออพยพเข้ามาตั้งรกรากในจังหวัดเชียงรายในระยะหนึ่ง (Sin, 2015, interview) ได้รวมตัวกันเพื่อจัดสร้างศาลเจ้าจีนขนาดเล็กไว้บริเวณหัวมุมของถนนตลาด บริเวณถนนธนาลัยมาบรรจบกับถนนสุขสถิตย์ (แยกธนาคารออมสิน) เพื่อเป็นที่กราบไหว้ของกลุ่มชาวจีนในย่านนี้ ในอดีตบริเวณดังกล่าวที่ตั้งศาลเจ้าเคยใช้เป็นสุสาน ภายหลังยังใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นห้องน้ำสาธารณะของกลุ่มคนในย่านตลาดอีกด้วย

ต่อมามีกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลเพิ่มขึ้น ขนาดพื้นที่ศาลเจ้ามีขนาดเล็กในการประกอบพิธีในเทศกาลต่าง ๆ ที่สำคัญของชาวจีน จึงทำให้มีกลุ่มผู้นำชาวจีนประมาณ 10 กว่าคน ดำริจัดตั้งศาลเจ้าขึ้นใหม่บริเวณที่บริเวณซึ่งอยู่ติดกับวัดมิ่งเมือง (วัดช้างมูบ) บริเวณถนนบรรพปราการ ภายหลังที่มีการก่อสร้างศาลเจ้ามูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์เชียงรายแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2504 ศาลเจ้าเดิมก็ยังคงมีบทบาทในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำย่านตลาดสดนครเชียงราย และเกิดเหตุการณ์ที่สัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของชาวจีนในย่านตลาดกับศาลเจ้าเดิมซึ่งชาวย่านตลาดเล่าขานเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า

“เมื่อมีการจัดตั้งศาลเจ้ามูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์เชียงรายขึ้น มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ มีดวงวิญญาณชาวจีน (อาแปะ) มาประทับร่างทรง ทราบภายหลังว่าดวงวิญญาณดังกล่าวเป็นดวงวิญญาณของชาวจีนท่านหนึ่งแชอั้ง ได้พูดผ่านร่างทรงว่าหลังจากที่เสียชีวิตแล้วไม่มีคนกราบไหว้ท่าน ท่านอยู่ตรงศาลเจ้าข้างตลาด กลุ่มผู้นำชาวจีนจึงเชิญท่านมาเป็นเจ้าที่อยู่ในศาลเจ้ามูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์เชียงรายทางด้านซ้ายมือของ เก่งที่ประดิษฐาน เทพประธานของศาลเจ้า เรียกศาลเจ้าบริเวณตลาดว่า “ศาลเจ้าแชอั้ง” (Thaweechai, 2017, interview)

ปัจจุบันศาลเจ้าแห่งนี้มีการบูรณะศาลขึ้นมาใหม่อยู่บริเวณด้านหลังของบริษัทเชียงรายจังหวัดพาณิชย์จำกัด ส่งผลให้คนที่เข้ามาจับจ่ายใช้สอยน้อยคนที่จะรู้จัก และทราบประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าดังกล่าว ศาลเจ้าดังกล่าวจึงเป็นหนึ่งในมรดกความทรงจำของกลุ่มชาวจีนในย่านธนาลัยในฐานะศาลเจ้าที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองเชียงราย

ภาพที่ 3 ศาลเจ้าเก่ากาดหลวงเชียงราย

ที่มา : ถ่ายภาพโดยนครินทร์ น้ำใจดี เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2561

2.2 กลุ่มกำแพงเมืองและคูเมือง

ประตูเมืองเชียงราย ประกอบไปด้วย 12 ประตู ได้แก่ ประตูยางเล็ง ประตูเจ้าชาย ประตูสาลี ประตูหวาย ประตูป่าแดง ประตูเชียงใหม่ ประตูผี ประตูชะต้ำ ประตูท่ามาก ประตูนางอิง ประตูท่าทราย และประตูท้อ ประตูเมืองเชียงรายสามารถแบ่งการก่อสร้างออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคแรกถูกสร้างขึ้นตั้งแต่การสร้างเมืองเชียงรายในยุคพระญามังราย ยุคที่ 2 เกิดขึ้นจากการสร้างในยุคพื้นเมืองเชียงราย ในรัชสมัยเจ้าอู่เงิน (พ.ศ. 2408-2419) เจ้าหลวงองค์ที่ 2 ของเมืองเชียงราย ในยุคนี้มีการขุดลำเหมืองกลางเมืองเชียงรายเริ่มตั้งแต่บริเวณหนองสี่แจ่งซึ่งตั้งอยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเมืองไปทางด้านทิศตะวันตกของเมือง มีความยาว 1,640 เมตร (Charin, 2000) ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 มีเกิดอหิวาตกโรคขึ้น นายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ เสนอให้มีการทบกกำแพงเมืองเชียงรายทั้งสี่ด้านเพื่อเป็นการป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคอหิวาตกโรคที่กำลังแพร่กระจายในช่วงนั้น นำไปสู่การรื้อกำแพงและตัดถนนขึ้น ส่งผลให้กำแพงเมืองของเมืองเชียงรายถูกรื้อและกลายเป็นถนน ในปี พ.ศ. 2530 ชาวเชียงรายจึงได้ร่วมกันสร้างเสาสระตือเมืองเชียงรายขึ้นเพื่อระลึกถึงเสตือเมืองเชียงรายที่พระญามังราย เคยกำหนดไว้ และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ 5 รอบ นำไปสู่การค้นคว้าหลักฐานเสตือ ประตูเมือง รวมไปถึงการศึกษาและสำรวจที่ตั้งของประตูเมืองเชียงใหม่ด้วย ในปัจจุบันบริเวณประตูเชียงใหม่ยังคงพบร่องรอยคูเมืองเดิมปรากฏให้เห็นเป็นร่องรอยของผังเมืองโบราณของเชียงรายให้ได้ศึกษา

ภาพที่ 4 ป้ายบอกตำแหน่งบริเวณที่ตั้งประตูเชียงใหม่ และแนวคูเมืองเชียงราย
ที่มา : ถ่ายภาพโดยนครินทร์ น้ำใจดี เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562

2.3 กลุ่มแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

ในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย พบแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ จำนวน 10 แห่ง ซึ่งจะขอยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นถึงความสำคัญ 1 แห่ง

ตารางที่ 2 แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ในย่านเมืองเก่าเชียงราย

ลำดับ	แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าเชียงราย
1	ร้านซีเปียพาณิชย์
2	ร้านอุดมมิตร
3	ร้านอิมกี

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าเชียงราย
4	บ้านนอนเพลิน (โรงเรียนอนุบาลครูศรีพันธ์)
5	บ้านเก้าแก้ว
6	ร้านข้าวซอยอิสลาม
7	ร้านชา Suwirun Teafe
8	อภิสแควร์
9	ร้านสามดาว
10	ร้านฮ่อม (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นร้าน Concept Yard)

“บ้านนอนเพลิน” จากโรงเรียนสู่โรงแรมบนแนวคิดการอนุรักษ์อาคารเก่า : นางศรีพันธ์ กิตติศัพท์ เปิดโรงเรียนรับฝากเลี้ยงเด็ก ในปี พ.ศ. 2492 ถือได้ว่าเป็นโรงเรียนรับเลี้ยงเด็กแห่งแรกของจังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ตรงถนนงำเมือง อำเภอเมืองเชียงราย เปิดสอนในระดับเตรียมอนุบาลถึงระดับอนุบาล 1 - อนุบาล 2 จนถึงอายุ 7 ขวบ ภายหลังจากนางศรีพันธ์จึงเปิดสอนเฉพาะระดับชั้นเตรียมอนุบาลชื่อ “โรงเรียนเตรียมอนุบาลศรีพันธ์” ต่อมาเมื่อเปิดกิจการโรงเรียนได้ 32 ปี นางศรีพันธ์ กิตติศัพท์ มีอายุมากขึ้นจึงปิดกิจการโรงเรียน

หลังจากนั้นอีก 4 ปี ต่อมา นางภทมน หาญพิพัฒน์ (หลาน) เห็นถึงความตั้งใจของนางศรีพันธ์ กิตติศัพท์ ที่เปิดกิจการโรงเรียนรับเลี้ยงเด็ก โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนเตรียมอนุบาลศรีพันธ์” มีการเริ่มใช้แผนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการโรงเรียนให้มีแบบแผน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2553 นางภทมน เกิดความรู้สึกอึดอัดกับการทำงานในการดูแลเด็กจึงได้ปิดกิจการโรงเรียนเตรียมอนุบาลศรีพันธ์อย่างถาวรหลังจากเปิดกิจการมา 26 ปี

นำไปสู่การปรับปรุงแบบอาคารไม้โบราณ อายุมากกว่า 60 ปี ที่เคยเป็นโรงเรียนปรับมาเป็นโรงแรม โดยใช้ชื่อโรงแรมว่า “บ้านนอนเพลิน” ภายใต้แนวคิดการอนุรักษ์บ้านเก่า โดยหน้าห้องพักทุกห้องก็ยังคงรักษา รูปแบบเดิมไว้ คือ การติดป้ายชั้นเรียนอนุบาลเพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้ที่มาพัก และเป็นการเล่าเรื่องของประวัติศาสตร์ของตัวอาคารโรงแรม เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสร้างบรรยากาศให้เสมือนกับการได้มาพักผ่อนอยู่ที่บ้าน ด้านหน้าของโรงแรมมีร้านกาแฟชื่อว่า “หลานตี๋ม” บริหารงานโดยบุตรชายคนโตของนางภทมน หาญพิพัฒน์ เพื่อเป็นสถานที่ได้แลกเปลี่ยนทัศนคติ แสดงความคิดเห็น และเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Phacharuemon, 2017, interview)

โรงเรียนเตรียมอนุบาลศรีพันธ์ เป็นสถานที่รับฝากเลี้ยงเด็กแห่งแรกของจังหวัดเชียงรายที่มีชื่อเสียงอันยาวนาน ภายหลังจากได้ปรับมาเป็นโรงแรมชื่อว่า “บ้านนอนเพลิน” ภายใต้แนวคิดการอนุรักษ์บ้านเก่าโดยการนำโครงสร้างที่เป็นโรงเรียนเก่าที่มีความสวยงามและมีคุณค่ามาทำโรงแรม เป็นการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านตัวอาคาร กลายเป็นเสน่ห์ของโรงแรมบ้านนอนเพลิน

2.4 ย่านวัฒนธรรมและย่านการค้า

ย่าน คือ ชุมชนหรือแหล่งที่มีการอยู่อาศัยร่วมกันมากกว่า 2 รุ่น และมีความสัมพันธ์กันในด้านเชื้อชาติ เครือญาติ หรือการประกอบอาชีพ ในเขตย่านเมืองเก่าจังหวัดเชียงรายพบแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นย่าน จำนวน 7 ย่าน ซึ่งจะขอยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นถึงความสำคัญมา 1 ย่าน

ตารางที่ 3 ย่านวัฒนธรรมและย่านการค้า

ลำดับ	แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าเชียงราย
1	ย่านอินเดีย
2	ย่านเครื่องเขียนถนนสุขสถิตย์
3	ย่านต้นไม้ขนาดใหญ่ (พื้นที่สีเขียว)
4	ย่านจำหน่ายอาหารเช้า กลางวัน และของฝาก (หอนาฬิกา)
5	ย่านชาวจีนตลาดสดเทศบาลนครเชียงราย
6	ย่านจำหน่ายอาหารสำเร็จรูปช่วงเย็น
7	ย่านร้านทอง

ย่านค้าผ้าชาวอินเดียในเชียงราย : กลุ่มชาวอินเดียเข้ามาในประเทศไทยช่วงสมัยปลายรัชกาลที่ 6 ต้นรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 ซึ่งประเทศอินเดียและปากีสถานได้แยกออกจากกัน กลุ่มคนอินเดียในประเทศปากีสถานที่นับถือศาสนาฮินดูได้อพยพเข้ามาประเทศไทยโดยทางเรือข้ามสมุทรขึ้นฝั่งที่จังหวัดระนองของประเทศไทยแล้วมีการขยับขยายหาพื้นที่ทำกิน (Kriengsak, 2017, interview) ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย กลุ่มส่วนใหญ่จะอยู่ที่กรุงเทพฯ และมีบางส่วนกระจายตัวอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ อาทิเช่น จังหวัดเชียงรายมีกลุ่มคนชาวอินเดียอาศัยอยู่ในบริเวณทางด้านทิศตะวันตกจากฝั่งถนนไตรรัตน์บริเวณภายในซอยเดมีย์ตลอดสองฝั่งไปจนถึงบริเวณถนนไตรรัตน์อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกันและจะเป็นเครือญาติกันทั้งหมด ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพขายผ้า เช่น ห้างลักษมี ห้างราม่า ร้านเวสการมา่น (ไอ.เค. สโตร์) ร้านโซคอนันต์ ร้านโทนี่ ร้านเพบริค เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีประกอบกิจการอื่น ๆ เช่น เปิดโรงแรม โรงแรมที่เป็นกิจการของครอบครัวชาวอินเดียในเชียงราย อาทิ โรงแรมเรือนคร โรงแรมสิริวัฒนา โรงแรมราม่า เป็นต้น (Pitsana; Vijay, 2017, interview)

ในปัจจุบันการค้าผ้าของกลุ่มชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในเชียงรายยังมีบทบาททางเศรษฐกิจในฐานะการเป็นแหล่งค้าผ้าที่สำคัญในจังหวัดเชียงราย เป็นหนึ่งในภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนพื้นเมืองกับชาวอินเดียที่เข้ามาเป็นประชากรท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

ย่านเมืองเก่าเชียงราย มีลักษณะเป็นเมืองพิเศษที่สืบทอดต่อกันมาต่อเนื่องมา (Natural Resources and Environmental Policy and Planning Office, 2013) ความสำคัญของเมืองเชียงรายในยุคอาณาจักรล้านนาอยู่บริเวณยอดดอยจอมทอง ภายหลังจากการขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงราย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2386 ในรัชสมัยพระยาพุทธวงศ์ (พ.ศ. 2369-2389) เจ้าหลวงองค์ที่ 4 แห่งเมืองเชียงใหม่ จึงทรงขอพระราชทานพระบรมราชนุญาตจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพื้นเมืองเชียงราย ในปี พ.ศ. 2386 ส่งผลให้มีการย้ายจุดศูนย์กลางความสำคัญของเมืองในยุคราชวงศ์มังราย มาอยู่บริเวณในเขตย่านตัวเมืองปัจจุบันของเชียงราย (Apichit, 2015) พื้นที่ย่านเมืองเก่าเชียงรายมีความสำคัญในฐานะที่ตั้งของคุ้มหลวงเจ้านาย วัด และศาสนสถานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาเป็นประชากรท้องถิ่นของเมืองเชียงรายในยุครัตนโกสินทร์ มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นชุมชนเกิดย่านการค้าเศรษฐกิจ ตามความถนัดของตนเอง ได้แก่ กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล อาศัยและทำการค้าหนาแน่นใน

ย่านถนนหน้าผาก ถนนอุตรกิจ กลุ่มชาวอินเดีย ประกอบอาชีพค้าผ้าและอุปกรณ์เครื่องนอน อาศัยในย่านถนนไตรรัตน์ไปจนถึงบริเวณใกล้เคียง โรงเรียนเซียงรายวิทยาคม กลุ่มชาวจีนยูนานอาศัยในย่านถนนอิสริภาพใกล้กับตลาดเทศบาลนครเซียงราย นอกจากนั้นภายในย่านเมืองเก่ายังเป็นย่านที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวด้วยแม้ในปัจจุบันความสำคัญของย่านในฐานะย่านราชการจะลดบทบาทลง พื้นที่ย่านเมืองเก่าเซียงรายก็ยังคงพบแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งยังขาดการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ งานวิจัยดังกล่าวจึงมุ่งเน้นนอกเหนือจากการสำรวจข้อมูลแหล่งทรัพยากรทางกายภาพแล้วยังมุ่งเน้นเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญการนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลนครเซียงรายสามารถนำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมไปจัดทำเป็นแผนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูเมืองเก่า เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์เมืองเก่า
2. หน่วยราชการในท้องถิ่นสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในด้านการพัฒนา ต่อยอด ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นหรือเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม บนพื้นฐานความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บริบทของสังคม และพื้นที่ อันจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัยและพัฒนา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจข้อมูลเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำไปต่อยอดพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้เน้นข้อมูลเชิงการสำรวจกายภาพเป็นข้อมูลหลักแต่เน้นศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและนำข้อมูลไปสู่การประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งในอนาคตสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้ผ่านแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองเก่า หรือการนำจุดเด่นงานแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าไปสู่การพัฒนาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่เน้นการใช้อัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าเซียงรายได้

เอกสารอ้างอิง

- Arsirapongphisit, T. 6 September 2017. Interview.
- Chamchit, C. (2000). **Diary of Chiang Rai city**. Chiang Rai: Chaiyaran Printing Factory.
- Chao La, V. 22 September 2017. Interview.
- Chongphibunkit, S. 11 August 2015. Interview.
- Hanpipat, P. 23 August 2017. Interview.
- Lertchamrit, T. (2011). **Cultural resource management**. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization). (in Thai)
- Natural Resources and Environmental Policy and Planning Office. (2013). **Chiang Rai old city area scope project**. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment. (in Thai)

Siricha, Ai. (2015). **Chiang Rai city archives Chiang Rai revival 1843-1946**. Chiang Rai:

Lor Lanna Publishing. (in Thai)

Upra, K. 25 September 2017. Interview.

Upra, P. 25 September 2017. Interview.

(In Thai)

เกรียงศักดิ์ อุปรา. 25 กันยายน 2560. สัมภาษณ์.

โครงการสนับสนุนการเพิ่มมูลค่าของการบุคลากรสู่ระดับบัณฑิต. 2543. **เชียงรายใน 100 ปีที่ ล่วงแล้ว. .**

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย:สยามโฆษณาและการพิมพ์.

ชรินทร์ แจ่มจิตต์. 2543. **บันทึกเมืองเชียงราย**. เชียงราย:โรงพิมพ์ไชนนารย์.

ทวีชัย อาศิรพงศ์พิศิษฐ์. 6 กันยายน 2560. สัมภาษณ์.

ธนิช ชาญเลิศฤทธิ์. 2554. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ปริศนา อุปรา. 25 กันยายน 2560. สัมภาษณ์.

ภชถมน หาญพิพัฒน์. 23 สิงหาคม 2560. สัมภาษณ์.

วิเจย์ จาวลา. 22 กันยายน 2560. สัมภาษณ์.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2556. **โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า**

เชียงราย. กรุงเทพฯ:กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สินธุ์ จงไพรบูลย์กิจ. 11 สิงหาคม 2558. สัมภาษณ์.

อภิชาติ ศิริชัย. 2558. **จดหมายเหตุเมืองเชียงราย ยุคฟื้นฟูเมืองเชียงราย พ.ศ.2386-2446**. เชียงราย

: สำนักพิมพ์ลือล้านนา.